

konečném vyhodnocení nálezového inventáře a jeho konkrétního vztahu k jednotlivým zahloubeným objektům (v Maškových zahradách bylo celkem odkryto na 20 tisíc kůlových jamek a přes 2000 větších zahloubených objektů). Archeologický výzkum odhalí totiž jen zlomek původního stavu, který je někdy více někdy méně poškozen působením přírodního prostředí. Velmi důležitý faktor proto představuje rychlost zániku sídliště a jeho případné překrytí nadložními sedimenty (rychle zaniklé sídliště a tím pádem i rychlá „archeologizace“ artefaktů a ekofaktů poskytují archeologům paradoxně větší množství dat než sídliště opuštěná). Dále je důležité, aby na lokalitě nedocházelo k dalším lidským zásahům spojeným buď se sídlením nebo s pracovními procesy (např. množství archeologických lokalit bylo

silně narušeno „parními oračkami“, které narušily původní terény až do hloubky jednoho metru).

A právě takovouto situaci s určitým „stavebním klidem“, a to nejenom díky specifickému ekologickému kontextu, ale i díky existenci Maškova zahradnického závodu, nám poskytla tato lokalita.

Území Turnova vydává stále další informace získané archeologickým výzkumem. Tou poslední velkou akcí byla stavba samoobslužné prodejny Lidl ČR. Co zde bylo objeveno?

V červnu a červenci 2004 jsme provedli v Turnově na jihozápadním úpatí Výšinky záchranný výzkum, při kterém byla objevena skupina žárových hrobů lidu popelnicových polí (HaB). Rozbor pohřebiště dosud není samozřejmě proveden, přesto lze

uvažovat o počtu nejméně 23 hrobů. Nalezly se pohřby se standardní výbavou několika keramických nádob, na okraji pohřebiště jsme objevily i jámové pohřby bez milodarů.

Velmi zajímavou se pro nás jeví skutečnost, že nalezené pohřebiště přímo koresponduje s nejmladší fází sídliště lužické kultury, které bylo v letech 1998 až 2001 zkoumáno v areálu Maškových zahrad. Vzdálenost několika set metrů a dobrý dohled na nekropoli z lokality Maškovy zahrady nám dovoluje hypotézu o vzájemném vztahu obou lokalit. Vedle hrobů se našly zahloubené sídlištní objekty, které lze datovat nejspíše do starší doby železné (HaC-HaD). Při západním okraji skryté plochy se koncentrovalo několik kruhových pecí a skladovacích objektů. Tento hospodářský okrsek náležel do sídelního areálu, jehož sídlištní aktivi-

ty byly registrovány ve vzdálenosti cca 200-300 m v poloze „Pod sv. Antonínem“ při výzkumu v roce 1995. Naopak dvě kruhové, nejspíše chlebové pece s destruovanou kupolí, a jedna menší oválná bez dalších zjevných konstrukčních prvků byly datovány do první poloviny 13. století. Tato sídelní aktivita předcházela lokaci města Turnova ve 2. polovině 13. století.

Záchranný výzkum přinesl řadu zajímavých zjištění, která přispějí k objasnění rozmanitosti osídlování Turnova v mladším pravěku i v počátcích středověké transformace. Je bezesporu zajímavé, že ani svah s téměř desetiprocentním sklonem navíc s vývěry pramenů a postižený častou erozí neunikl pozornosti našich předků.

**rozhovor vedl
Radomír TICHÝ**

Obrovské neolitické doly v Jistebsku fungovaly nejméně 500 let

S Janem Prostředníkem a Petrem Šidou o pokračování výzkumu neolitického důlního areálu v Jizerských horách, o spolupráci se vstřícným vlastníkem a o plundrování nenechavými návštěvníky

Co se změnilo za rok na archeologické lokalitě Jistebsko? Pokročil výzkum a ochrana této unikátní lokality?

Po roce jsme se na lokalitu opět vrátili. Výzkum teď již pokračuje v zažitých kolejích a přínos je vidět hlavně v dalších metrech profilů, které se podaří získat. Kouzlo objevování nepoznaného se tak trochu vytrácí na úkor rutiny, ale ta je prostě nutná. Co se týče ochrany lokality, podařil se první malý, ale velice důležitý krok. Správce pozemků – Lesy České republiky – zastoupený místními lidmi vzal existenci této významné lokality na vědomí, ba co víc, snaží se ji svoji činností nepoškodit. První důležitý krok na cestě k trvalé ochraně tak byl učí-

něn – lokalitě nehrozí akutní zničení těžkými mechanismy při těžbě dřeva. Na podzim roku 2005 proběhla na menší ploše těžba dřeva, která byla díky pochopení hospodářů provedena co možná nejšetrněji. Výsledkem je nepoškozený terén, který navíc bude v budoucnu směřován k výsadbě původní druhové skladby lesa. Kdoví, snad se za pár set let podaří na místě vytvořit iluzi smíšeného pralesa podobného tomu, který toto místo pokrýval v neolitu.

Co zde zatím bylo nalezeno nebo rozpoznáno?

Tak především, jak již bylo zmíněno v minulém příspěvku (ŽA/REA č. 5/2004), všudypřítomné reliktů těžby, kte-

ré se dochovaly na ploše 25 ha. Jedná se o několik metrů hluboké jámy o průměru až 25 m. Vedle toho se v zemi nachází obrovské množství odpadu z výroby kamenné industrie. To ale není běžnému návštěvníkovi přístupné (a na tomto místě bych chtěl apelovat na čtenáře, aby se nesnažili sami do země podívat, znamenalo by to naprosto zbytečné ničení této vzácné památky). Pokud si chce návštěvník najít nějaký artefakt, nabízí se možnost sbírat v ploše současných cest, které jsou surovinou i artefakty doslova dlážděny. I tady bychom ale chtěli návštěvníky poprosit o co největší zdrženlivost, jednou odnesený artefakt už na místo nikdy nikdo nevrátí. Z hlediska ochrany nejsme

příznivci divokého plundrování nálezů, zvláště pokud mají skončit někde ve skříni zapadané prachem. Samozřejmě je možné odnest vzorek pro srovnávací a studijní účely, ale i tady prosím návštěvníky o zdrženlivost. Hned po zveřejnění objevu se na lokalitu vypravilo mnoho lidí s cílem odnést si materiál. V jednom případě jsme dokonce našli obrovské množství čerstvě našťipaného materiálu, jak horliví návštěvníci hned na místě zkoušeli připravit své vlastní polotovary. Samozřejmě se jim to moc nedařilo, navíc zbytečně roztloukli neolitické artefakty. Z takového jednání je člověku smutno a začne uvažovat o tom, zda by nebylo nejlepší celý areál oplořit a pouštět sem návštěvníky

pouze pod dohledem. Je jenom na nás, jak bude celý areál vypadat v budoucnu.

Jaká jsou nejnovější zjištěná fakta o těžebním areálu?

Oproti počátkům již výzkum probíhá v poklidném duchu. Spíše násobíme materiál a stratigrafické pozorování, než objevujeme nové. To co se ale za poslední rok podařilo, je datování. Byla získána první ¹⁴C data, která jasně lokalitu zařazují do neolitu (první v laboratoři ve Vídni, druhé v roce 2005 v laboratoři v Gliwicih). Obě spadají na přelom kultur s lineární a vypíchanou keramikou a datují nejmladší fázi těžby ve zkoumaném prostoru, která se projevuje na povrchu. Jako zajímavost zbývá uvést, že oba vorky vzdálené od sebe cca 8 metrů a datované v různých laboratořích poskytly data, která od sebe dělí 25 let. Jakákoli pochybnost o neolitickém stáří lokality je v tuto chvíli již vícenež pasé.

Jak výzkum probíhá a kdo ho zajišťuje?

Ač význam lokality je jasný, výzkum stále probíhá v podstatě svépomocí. Veškeré financování bylo doposud zajišťováno především z režie turnovského muzea, které celý výzkum zajišťuje a zajišťuje. Tento stav jistě není optimální, už jenom proto, že nejsou peníze ani na platy brigádníků. Tak tedy alespoň touto formou děkujeme za jejich práci. Grantové prostředky v českém prostředí zatím získány nebyly což také vypovídá o stavu zřejšího rozhodování. Zvláště tento fakt vynikne ve srovnání s prostředím sousedního Německa, kde tento objev okamžitě vyvolal značný zájem a díky němu bylo získáno stipendium G. Bersu Nadace Pro Archeologia Saxoniae na dokončení disertace P. Šídy, která se tomuto tématu věnuje. Snad se tedy v budoucnu tato lokalita dočká oprávněného zájmu a odpovídajících finančních prostředků.

Samotný výzkum probíhá podle přísné metodiky. Základní filosofie je zničit co nejméně a dozvědět se co nejvíce. Samozřejmostí je dokumentace artefaktů v 3D souřadnicích. Výzkum provádíme formou úzkých sond, které poskytují základní představu o stratigrafii a rozložení artefaktů a které na druhé straně ničí v podstatě minimální plochu areálu. Plošné objevy považujeme v této chvíli za zbytečné, přinesly by pouze nevyhodnotitelné množství materiálu (hustota artefaktů se pohybuje okolo 300 kusů na m²). Získaný nálezkový inventář pokládáme za kvalitní statisticky vyhodnotitelný vzorek.

Co si na základě současných poznatků vlastně můžeme představit na této lokalitě v mladší době kamenné?

Samotnou činnost probíhající na tomto místě v neolitu si můžeme představit poměrně jednoduše. Exploatace materiálu zpočátku probíhala sběrem suroviny na povrchu. To ale brzy přestalo stačit, takže neolitici těžbaři začali hloubit jámy do svažoviny obsahující surovinu za účelem jejího získání. V těsném okolí těchto jam vznikaly improvizované dílny, ve kterých byly štípáním připravovány polotovary budoucích nástrojů. Ty pak byly z lokality odnášeny na jiné místo ke konečnému dopracování. Vedle samotné těžby si musíme na místě představit i nějakou formu přechodného sídliště, nejspíše poblíž výrazného pramene ve východní části lokality. Pravděpodobně zde probíhaly i rituální děje.

Shrnuto v kostce, charakterizace činnosti je poměrně jednoduchá až monotónní. To co je nepředstavitelné je její obrovský rozsah – trvání cca 500 let, známá zasažená plocha okolo 1,5 km², produkce milionů polotovarů, stovek milionů kusů výrobního odpadu a vytěžený objem suroviny přesahující 5000 tun. Tato čísla jsou úctyhodná i v dnešním

■ Jistebsko v Jizerských horách. Zasypaná sonda neolitickou těžební jamou. Zleva Blanka Šreinová, Jan Prostředník, Vladimír Šrein.

světě, pro svou dobu ale představují něco fascinujícího.

Změní tato lokalita v něčem obsah výuky pravěku?

Počátek výzkumu by se dal přirovnat ke známému rčení o slepém a houslích, opravdu jsme netušili, s čím máme tu čest. Na počátku jsme věděli o cca 3 ha dochované plochy těžby a už to jsme považovali za unikum. Postupem doby se díky mapování rozrostla známá dochovaná plocha až na 25 ha a plocha s výskytem artefaktů, která byla ve středověku přeměněna zemědělskými úpravami až na více než 1 km². Takže od běžného neolitického dolu jsme se dostali k něčemu, co je naprosto nepředstavitelné. Jedná se o jeden z největších důlních komplexů, který je znám, navíc patří i mezi nejstarší a aby toho nebylo málo je dokonale zachovaný. V Jizerských horách vlastně můžeme vidět nejstarší v terénu viditelný pozůstatek lidské činnosti na západ od Balkánu.

Takovýto „průmyslový“ areál musel mít i své odbytiště. A zde se již dostáváme k onomu přepisování učebnic. Artefakty pocházející z Jistebska a okolí můžeme nalézt na obrovském teritoriu od Porýní až po Moravu (a tady jsme zatím li-

mitování možností studovat vzdálenější materiál, skutečný rozptyl byl jistě ještě větší). Zdá se, že surovina z Jizerských hor je jedním z prvků celého okruhu kultury s lineární keramikou. Společnost, která dokáže vytěžit a roz distribuovat tisíce tun suroviny na vzdálenost několika set kilometrů tak úplně neodpovídá učebnicovému obrazu prvních neolitických zemědělců.

Velice zajímavý je i další aspekt. Moderní geologii trvalo více než sto let, než surovinu objevila. Oproti tomu neolitici zemědělci ji objevili vlastně okamžitě, jako kdyby ji dávno znali. A tady jsme u poměrně revoluční hypotézy. Víme jistě, že tuto surovinu znala a využívala předchozí mezolitická populace. Její okamžitě objevení ve starém neolitu tak můžeme vyložit buď jako přímý přenos informace mezi mezolitiky a neolitiky, nebo ještě spíše jako doklad neolitizace mezolitiků. Představa, že příchozí populace, která o krajině neví zhlodala, ihned po svém příchodu objeví nejvhodnější surovinu pro výrobu seker na regionu o velikosti střední Evropy není příliš pravděpodobná. Pokud se tato hypotéza potvrdí, bude se jednat o první archeologicky hmatatelný doklad kontaktu obou populací.

ptal se Radomír TICHÝ